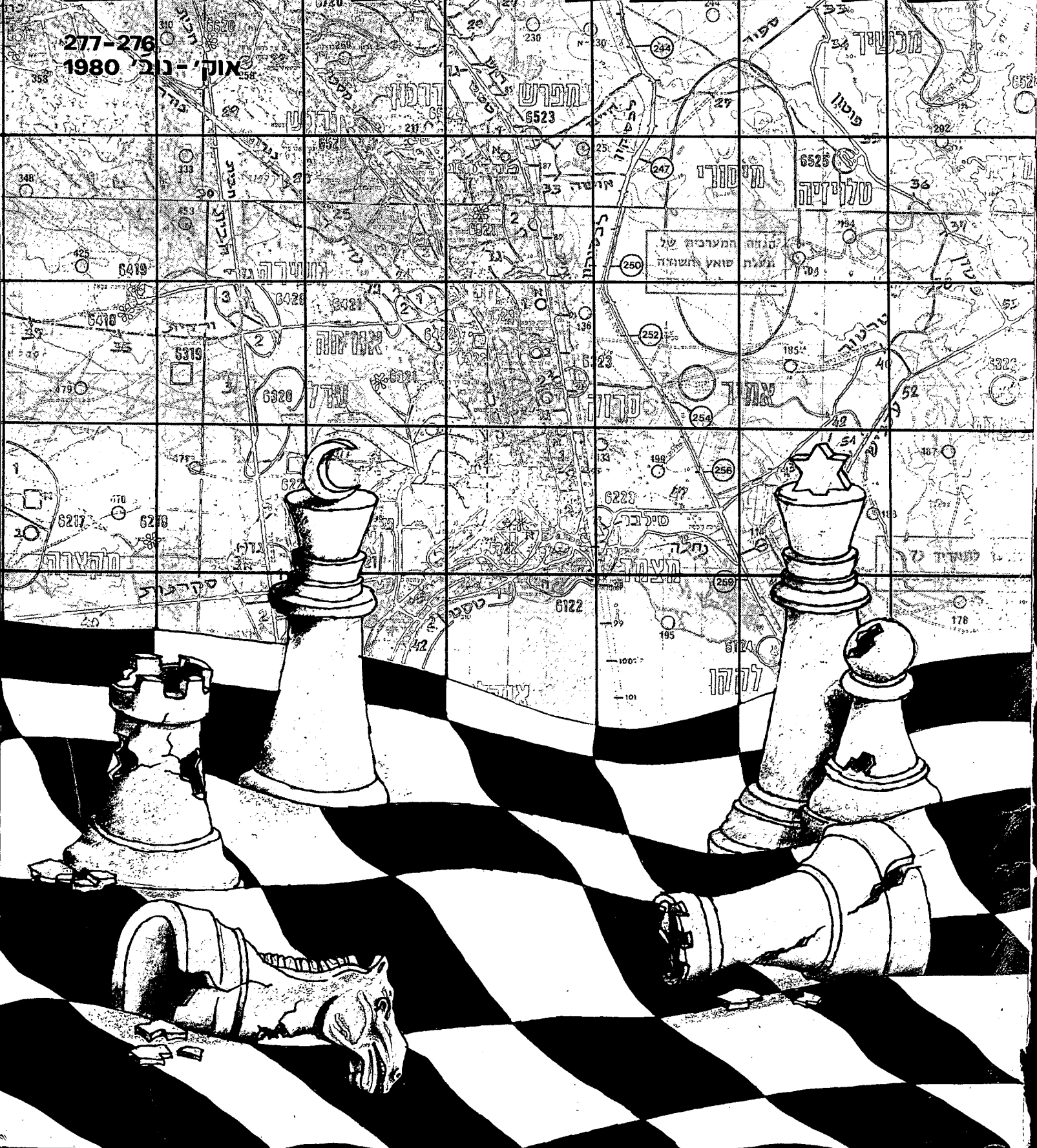

בדעת הכרעה

277-276
1980 אוקי' - נוב'

"ש"ש"ובך

תכנון וביצוע

אל"מ (מיל') ד"ר זאב איתן*

לאורך חוף הים התיכון. לא הייתה זו סגירה הרמטית. כמה מעוזים נבנו במקובץ כגון קבוצת מעוזי "מילנו" בקנטרה, שנבנו במרחק ק"מ אחד זה מזה, אך המרחק הרגיל בין מעוז למשנהו היה כעשרה ק"מ. בתוך המעוזים, ובחלק מן המקרים על ידם וביניהם נבנו רמפות לטנקים. רמפות כאלה נבנו לעתים גם מאחורי המעוזים ("סנפירים"). מספר הטנקים שנועדו לכל מעוז לא היה קבוע. לעתים הייתה זו מחלקה או פלוגה ולעתים לא הוקצו כלל טנקים לסיוע למעוז.

התכנית

בתקופה שבין מלחמת ההתשה למלחמת יום הכיפורים שרר שקט בקו התעלה, ואלוף פיקוד הדרום, אן, האלוף אריאל שרון, הורה לסגור חלק מן המעוזים. נותרו 16 מעוזים, שהיו ממוקמים בפתחי הצירים העיקריים, ובכל אחד מהם נמצאו בין 16 ל-60 חיילים. שמונה מחלקות טנקים (24 טנקים) נועדו להילחם כמחלקות טנקים צמודות למעוז, בתוך המעוז או בעמדות קרובות אליו. שמונה פלוגות נוספות נועדו להיערך בקו מאחורי המעוזים. חטיבת טנקים אחת נועדה להיערך מאחורי הפלוגות בקו שלישי. במסגרת היערכות זו תוכנן לרכו שלושה גדודים בשלושה מקומות, המרוחקים זה מזה מרחק רב. גדוד קנטרה בצפון, בגורת איסמעיליה-טסה בגורת, וגורת מוצא ה-מיתלה-סואץ בדרום התעלה. גדודים אלה לא נועדו לפי התכנית להיות במקום אליו יגיע האויב, אלא מאחור, ולהיות מופעלים משם לפי הצורך או לבלום אויב שיצליח לפרוץ קדימה. גדוד יום טוב, הצפוני בשלושת הגדודים בקו, פיצל פלוגה שלמה ונשארו לו שתי פלוגות שלמות, שאחת מהן שלחה מחלקה ל"מילנו". גדוד שלו ז"ל, הגדוד המרכזי, כלל מראש שתי פלוגות בלבד שמוקמו ב"חזיון", ב"פורק" ובגורת "מצמד". גדוד זה צריך היה לקבל פלוגת השלמה (שלישית) מגדוד מצנע, ובפועל הוא קיבל אותה כשעתיים אחרי תחילת הלחימה. הגדוד הדרומי, גדוד עמנואל, היה גדוד מלא בן שלוש פלוגות, מפוצלות מראש בשלושה תעוזים: "מצווה", "נוצה" ו"צידר". לפי התכנית היה צריך גדוד זה לשלוח לפני תחילת הלחימה מחלקה אחת מכל פלוגה למעוזים אלה: ל"בוצר", ל"מסרק" ולראס סורה. ה"פלוגות" שנותרו היו אם כן ברוב

הקמת המעוזים וקו בר-לב

אליבא דרמטכ"ל מלחמת ההתשה, רא"ל חיים בר-לב ועל פי דברי אלוף אברהם ארן, מפקד סיני בתחילת הקמת הקו ומתכננו הראשון, נועד קו המעוזים לענות על שתי בעיות: מלחמת ההתשה ותחילת מלחמה כוללת ("מעבר חלק" לקרב הגנה).

ההחלטה להקים את קו המעוזים קיבלה דחף משתי תקריות אש. האחת אירעה ב-8 בספטמבר 1968, כאשר במפתיע פתחו המצרים באש ארטילרית על הכוחות שהיו פרוסים לכל אורך תעלת סואץ. אבדות צה"ל באותה תקרית היו עשרה חללים ו-18 פצועים. התקרית השנייה, שאירעה ב-26 באוקטובר 1968, הסתיימה ב-15 חללים ובעשרות פצועים. בשני המקרים לא היה די בעמדות של צה"ל, כולל כיסויי ראש, כדי להתגונן נגד הפגיעות של פגזים כבדים ושל פצצות כבדות. צה"ל הגיב על תקריות אלה בפשיטה לעומק מצרים, והשיג כמה חדשי שקט. נראה היה כי המצרים יקטו טקטיקה של פתיחה באש, ניסיון לשחוק את צה"ל, ולהסב לו אבדות, במגמה להביא ללחץ על ישראל מצד האו"ם, או מצידם של הסובייטים והאמריקנים, ולהשיג נסיגה מכל השטחים, שנכבשו במלחמת ששת הימים או לפחות מתעלת סואץ, כל זאת מבלי שהערבים יצטרעו להיכנס למשא ומתן עם ישראל. לאור אפשרות זו, התארגן צה"ל להחזיק בקו המים של תעלת סואץ. על קו המים, בפתחי צירי הפריצה האפשריים לעומק סיני הוקמו עמדות, שנועדו להגן עליו במקרה של מלחמה מוגבלת, הפגזות כבדות או פשיטות פגע וברח, תוך החזקת כוח הגנה לא גדול מדי וספיגה מוערית של אבדות בנפש ובציוד. עמדות אלה נועדו לכוח קטן, (מכיתה מוגברת ועד למחלקה מוגברת). הן בוצרו בשכפ"ץ (שכבת פיצוץ, העשויה קוביות אבנים גדולות בתוך רשתות של גרר), והיו בהן בונקרים למנוחה ולפיקוד. בשלב מאוחר יותר הושלם קו ה"מעוזים" עם הקמת מעוזים נוספים בפר"צות ובאגפים. נוספה מערכת בונקרים שהיו תחנות איסוף נפגעים ובונקרים לפיקוד. נוספו כבישי אורך וכבישי רוחב, שהחשובים בהם היו ציר החת"ם, שהיה מרוחק שמונה עד עשרה ק"מ ממזרח לקו המים, וציר הרוחב שנמצא כ-30 ק"מ ממזרח לקו המים. משנסתיימה מלחמת ההתשה נבנו על קו הגבעות כסביבות ציר החת"ם, ה"תעוזים" בהם הוחזקו פלוגות טנקים ופלוגות חרמ"ש. בניית עיקרו של קו המעוזים הושלמה עד לפתיחה המחודשת באש במרס 1969.

מאוחר יותר נערכו בו שיפורים. בסך הכל נבנו 31 מעוזים ו-11 תעוזים, לאורך קו חזית הנמשך על פני כ-180 ק"מ מהם 160 ק"מ לאורך התעלה ועוד 20 ק"מ

ביום הכיפורים תשל"ד, 6 באוקטובר 1973, בשעה 1400, הצו 8000 החיילים המצרים הראשונים את תעלת סואץ. ב-1100-1300 תותחים, ב-180 מטוסים ומאות טנקים חיפו על הצליחה. בעבור 18 יום, ב-24 באוקטובר הופסקה הלחימה המאסיבית בחזית המצרית (עדיין נמשכה לחימת "התשה"). בעבור חמש וחצי שנים נחתם חוזה השלום הישראלי-מצרי.

מצב הפתיחה היה ברור: ישראל בגדה המזרחית של תעלת סואץ, מצרים בגדה המערבית. מצב הסיום היה מורכב יותר: כל הגדה המזרחית של תעלת סואץ, פרט לפרוץ דור צר בן עשרה ק"מ באזור דוורסואר ("לקקן"- "מצמד") הייתה בידי צבא מצרים. עומקו של השטח שהוחזק בידי המצרים נע בין חמישה ל-15 ק"מ. כל מעוזי קו בר-לב, למעט מעוז "בודפסט" שעל חוף הים התיכון ושני מעוזים על שפת התעלה: "לקקן" ו"מצמד" היו בידי צבא מצרים. צה"ל לעומת זאת שלט בגדה המזרחית ברצועה ברוחב עשרה ק"מ שהזפילה אל הגדה המערבית. בגדה המערבית עצמה שלט צה"ל בשטח שהשתרע ממבואותיה הדרומיים של איסמעיליה, דרך רכסי הגניפה, ג'בל עתקה ועד עדבייה שמדרום לסואץ. העיר סואץ וכל ארמיה 3 שבגדה המזרחית של התעלה, היו מנותקות, להוציא אספקה שהובאה בהיטס או דרך הים.

במה תרמו קו בר-לב, לחימת המעוזים ולחימת אוגדת סיני ביממה הראשונה, לאופן בו סיים צה"ל את מלחמת יום הכיפורים, ולהסדר שהושג בעקבותיה? האם לחימת קו המעוזים ואוגדת סיני הם שם נרדף לכישלון, או אולי היו לוחמי המעוזים זים ואוגדת סיני הגיבורים, שהצילו את מדינת ישראל? דומה כי ביקורת או הערצה עיוורת של גבורת הלוחמים, עלולות להכשיל אותנו ולמנוע מאתנו ללמוד את הלכה הנכון. אמנם הושגו הישגים רבים, אך נעשו גם טעויות אנוש רבות. מן הראוי ללמוד את הלקחים, ולבחון הן את ההישגים והן את הכישלונות.

* תורת המחבר נחונה למח' היסטוריה של צה"ל ובמיוחד לסא"ל דוד, לאע"צ חיה ולסרן ירזי על סיועם בכתיבת המאמר.

לוננים

במבחן האש

המקרים פלוגות מוקטנות. חטיבה שנייה צריכה הייתה להיות מפוצלת לגדודים אחד בכל גזרה. מאחורי כוחות אלה צריכה הייתה להיות חטיבה שלמה (שלישית) בעתודה בעומק, ולפי אדן – שתי חטיבות. אם מדובר בתכנית עם כוח סדיר ללא גיוס מילואים, בלתי אפשרי הדבר כי בסיני תהייה ארבע חטיבות טנקים סדירות, מכיוון שבמקרה של לחימת טנקים לפני תחילת הגעת המילואים צריך היה גם לתגבר את רמת הגולן בחטיבה סדירה נוספת כפי שאומנם נעשה בפועל. חלוקת הפיקוד הייתה חטיבה בכל גזרה תוך שימוש במפקדה גזרתית בצפון ומפקדת חטיבה לחטיבת העתודה. כהמשך להיער-כות עם הכוח הסדיר בלבד ("שוכב יונים") הייתה קיימת גם תכנית אחרת ("סלע") להגנת סיני עם כוחות סדירים ומילואים.

יתרונות ומגבלות התכנית – הוויכוח לפני המלחמה

אחרי המלחמה התנהל ויכוח חריף לגבי האירועים בחזית התעלה. האלופים טל ושרון הדגישו אחרי המלחמה כלפניה את ליקויי התכנית, כולל ליקוייהם של קו המעוזים ושל תכנית "שוכב יונים". לעומתם הדגישו רא"ל ברילב והאלוף אדן את הליקויים בביצוע. אלא ששני הצדדים לוקים במעורבות אישית, ונראה לי כי שניהם צודקים באורח חלקי ושוגים באורח חלקי. אכן, היו ליקויים רציניים בתכנית, אך היו לה גם צדדים טובים. היו ליקויים בביצוע והיו לו גם צדדים טובים. על מנת לבחון את הדברים באופן שקול יש לברר לא רק אם התכנית הייתה טובה או לא, ולא רק אם הביצוע היה לקוי או טוב, אלא יש לבחון גם עובדות ולקחים שאינם כלולים לא בתכנית ולא בביצוע.

הוויכוח על תכנית ההגנה בסיני לא זו בלבד שקיבל ביטוי נרחב בספרות העברית¹ אלא אף הגיע לעיתונות העולמית זמן רב לפני המלחמה. בשני מאמרים שפרסם העיתונאי ג'וזף אלסופ בכתב העת The New Republic כ-3 באוקטובר 1970 וב-24 בו, הוא מפרט את הנימוקים בעד ונגד התכנית ואף נדרש לחלוקת על קיום קו ברילב. אלסופ מוזכר כי המחלוקת על קיום קו ברילב התנגדו לקו ברילב, בעוד רא"ל ברילב עצמו והשר משה דיין תמכו בו. הנימוקים העיקריים שהעלו

תומכי הקו היו: מתן מחסה לחיילי צה"ל מול הפגזות מאסיביות, וניצול תעלת סואץ כמכשול נגד טנקים. לנימוקים אלה הצטרף טיעון נוסף: בקיץ 1970 קידמו המצרים טילים נ"מ רבים אל עבר התעלה. כמותם של טילים אלה ואיכותם, הטילו מגבלות על פעולת חיל האוויר הישראלי. תומכי ה"קו" סברו כי ללא סיוע של חיל האוויר לא יוכלו עוצבות שריון ישראליות גדולות לפעול שם. קו ברילב נועד אפוא לשמש בסיס להגנה.

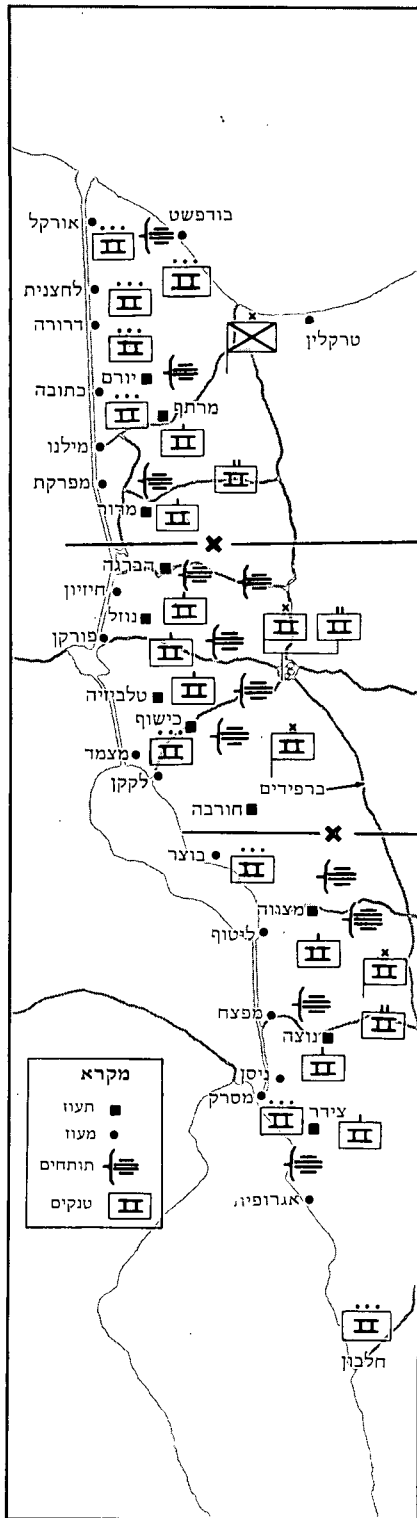
בספרו, שנכתב אחרי המלחמה, מותח האלוף ארן ביקורת, ובצדק מסוים, על כך שצה"ל השלים באוגוסט 1970, עם העובדה שהמצרים, בסיוע סובייטי, קידמו את הטילים לקרבת התעלה תוך הפרת סעיף בהסכם הפסקת האש הקובע כי כל הכוחות ישארו במקום.² קידום הטילים יצר מצב טקטי ששלל מחיל האוויר הישראלי חופש פעולה בקרבת התעלה. עם זאת השאלה אם לחדש או לא לחדש את הלחימה בעקבות קידום הטילים, הייתה שאלה מדינית מובהקת. גם האמריקנים לחצו שלא לחדש את האש, ואפילו "פיצו" את צה"ל בנשק נוסף. הטענה בדבר מגבלות חיל האוויר נתאמתה במידת מה בשלבים הראשונים של מלחמת יום הכיפורים. חיל האוויר, שהיה אז מוגבל בפעילותו בקרבת התעלה בגלל מסך הטילים, פעל מעט מאוד ביממה הראשונה וסבל בגזרת התעלה ארבע אבדות. ביממה השנייה הסתכמו אבדותיו של חיל האוויר בעשרה מטוסים וכלל פעולותיו ביממה זו בסיני הסתכמו במטס אחד בכוקר היום. עם זאת שמר חיל האוויר על "שמים נקיים", ואף הפיל מטוסים מצריים (כ-18 במספר).

שוללי קו המעוזים טענו כי אף קו הגנה סטאטי בהיסטוריה לא החזיק מעמד, וספק אם דינו של קו זה יהיה שונה. עוד טענו כי לחימה נידתת היא הצד החזק של צבא ישראל בהשוואה לצבא המצרי ויש לנצל עובדה זאת. לטענות אלה הצטרפה העובדה שהקמת קו המעוזים עלתה ממוון רב, ומבקרי הקו העדיפו לנצל את המשאבים הכספיים להתעצמות ולביצוע אימונים.

התכנית המצרית

לדבריו של מחמד חסנין הייכלי התבססה התכנית המצרית-סורית על הרעשה של 4000 תותחים ומשגרי רקטות בשתי החזיתות, מטס של 300 מטוסים, צליחה של 8000 חיילים בגל ראשון, ואחריהם חמש ריביויות, (עם 80,000 איש) שכל אחת מהן תחצה את התעלה בגזרתה ותתחפר להגנה במרחקים של שלושה עד ארבעה ק"מ. הכוחות הקדמיים תוגברו גם בכוחות קנמנדו ובי תוספת כלי נשק נ"ט, (טילי סאגר ומטולי R.P.G.-7) של היחידות העורפיות יותר. כל זה, על מנת לבלום את השריון הישראלי אשר יתקף נגד, או יחוש לעזרת המעוזים. זה היה השלב הראשון, שאחרי צריכה הייתה לבוא עצירה אופרטיבית למשך זמן

"שוכב יונים", התכנית להיערכות כוחות צה"ל

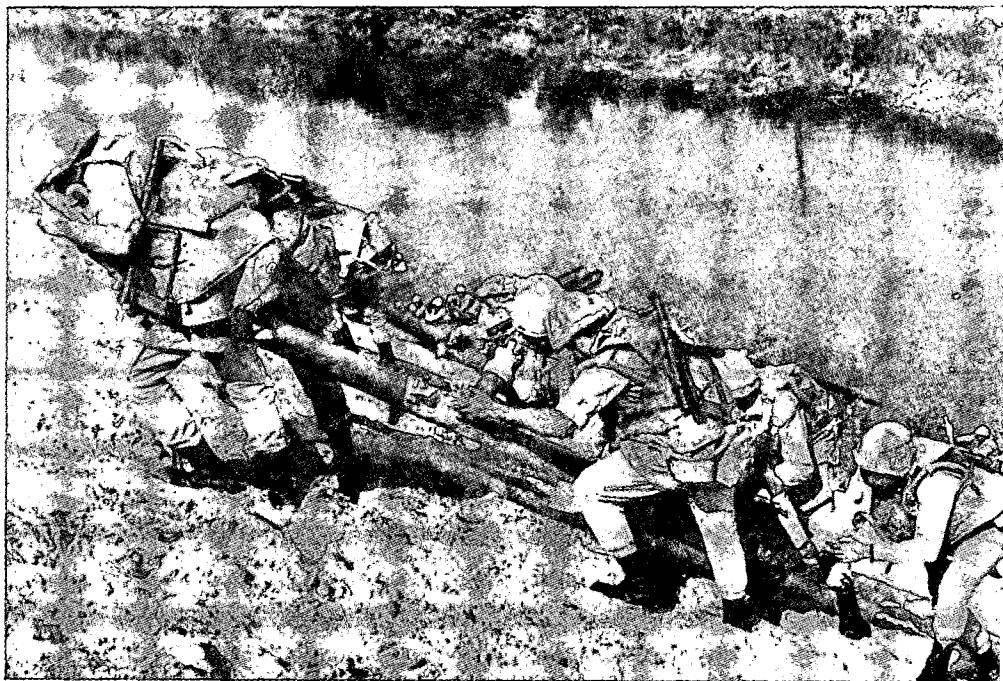
ורביביות. האלוף ארן מדגיש כי האלוף גונן חשב כמונחי מלחמת ששת הימים, אולם נראה לי כי אחת השגיאות הייתה העובדה שברמת המחלקה והפלוגה פעלו הטנקים של צה"ל כאילו התחדשה מלחמת ההתשה, ולא כאילו יש מלחמה כוללת.

מאחר שבזמן מלחמת ההתשה הופעלה ה"חבירה למעוזים", הכירו זאת המצרים היטב, ואף הכינו מענה לבעיה של חבירה. גם הכוחות שבקו ביצעו, מפעם לפעם, פריסה מצומצמת ברכב (שלדית) של כל המערך, ובתנאי התצפית ששררו, יכולים היו המצרים לראות מה קורה.

השינויים בשטח שחלו מאז תום מלחמת ההתשה ועד פרוץ מלחמת יוה"כ

המצרים בסיוע סובייטי קידמו את הטילים לקרבת התעלה, ובכך שללו את חופש הפעולה מחיל האוויר הישראלי. ניתן היה לדעתי לתגבר את הארטילריה כתחליף לסיוע אווירי. אלוף ארן מציין כי למעשה גם במלחמת ששת הימים וגם במלחמת ההתשה הכיר צה"ל טילים נ"ט, "שמל" ו"סאגר", אך בקביעת עובדה זו הוא צודק רק באופן חלקי. הטיל, אותו הכיר צה"ל, היה ה"שמל" בעל טווח יעיל של 2300 מטרים ומשקל של 22 ק"ג. לאחר מלחמת ההתשה הופיע בזירה הטיל "סאגר", העולה על קודמו בטווח (3000 מטרים), בדיוק, במשקלו הקטן (11 ק"ג), ובאפשרות נשיאתו על ידי חייל בודד במוזרדה. יתרונות אלה אפשרו לחיילים מצרים לצלוח את התעלה כשהם נושאים טילים אלה ביד לעמדת שיגור, שיכולה הייתה גם להיות כאגפן או בעורפן של עמדות הטנקים של היריב (עמדת השיגור של ה"סאגר" יכלה להיות במרחק מסוים ממקום הטיל עצמו).

בתקרית אש, שאירעה בינואר 1973, הפעילו הסורים טילי "סאגר". בצה"ל הכירו את תכונותיו של טיל זה עוד קודם לכן. תוכירי המודיעין פרסמו את דבר הימצאו של הטיל בידי המצרים ותיארו את תכונותיו. אלא שידע זה לא נקלט לגמרי, והתכנית כשטח לא התחשבה ב"סאגר". הסנפירים בהם היו הטנקים צריכים לפעול (מחלקות עד פלוגות) היו במרחק של 800-1500 מטרים מן התעלה, כלומר בטווח יעיל של "סאגר", הן מן החזית והן מן האגפים. אמנם האלוף מנדלר ז"ל היה מודע לקרבתם היתרה של הסנפירים לתעלה ואף הציע להרחיקם לטווח של 2000-2500 מטרים ממנה, אלא שכוונה זו נשארה בגדר רצון, ואפילו הייתה מוגשמת, ספק אם לאור תכונות הטיל היה במרחק זה די. חימוש נוסף שהוסיפו המצרים אחרי מלחמת ההתשה היה הקמת 86 "רמפות" בגובה שבין 15 ל-30 מטרים מעל לפני השטח בצד המצרי של התעלה. ברמפות אלה הציבו המצרים טנקים ו"סאגרים" לחיפוי על הצליחה ולשיתוק עמדות צה"ל, כולל ה"סנפירים"

חיילים מצריים באימונים לקראת צליחת התעלה

והאלוף אלברט את המאמץ העיקרי, זאת למרות המידע שהיה בידם על כך שהצליחה היא לכל רוחב החזית עם חי"ר. לא יהיה זה נכון לומר שצה"ל ידע בכל הדרגים בוודאות וכדיוק כיצד יפעל האויב. אחד מהישגי קו המעוזים היא העובדה שהקו תיעל את המצרים לדרך פעולה צנועה יותר באמביציות שלה. אם אכן התכוון סאדאת להגיע לרפידיים ולמיתלה, ואם אכן היה "שלב שלישי", או שהתקפת הנפל של המצרים ב-14 באוקטובר היא השלב השלישי, הרי שלב זה לא הוגשם, והישגי המצרים, הם רק חלק ממה שרצו להשיג. התכנית המצרית הייתה פשוטה יחסית, והם תרגלו עצמם היטב לבצעה. תכנית זו כבר לקחה בחשבון את המעוזים הקיימים, ואת התגובות הצפויות מצד כוחות השריון של צה"ל שנמצאו בעומק סיני.

ליקויים בתכנון ובביצוע

במהלך מלחמת ההתשה פעלו המעוזים היי. לעומת 25 חללים בשני ימי קרב ללא מעוזים, היו במהלך מלחמת ההתשה, שנמשכה מספטמבר 1968 עד אוגוסט 1970, 260 חללים. אף מעוז לא נפל ומספר האבדות, לאחר שקמו המעוזים, היה קטן ממספר האבדות קודם לכן. אלא שהרביזיה שנעשתה בתכנית בין התשה למלחמה כוללת, לא הייתה מספיקה. החבירה של מחלקות ופלוגות טנקים למעוזים, אשר פעלה היטב בהתשה, כשהמצרים פעלו עם ארטילריה ופלוגות קומנדו, לא התאימה למלחמה, כאשר הם הפעילו חטיבות

מה, ושבירת התקפות נגד צפויות של צה"ל. אחר כך צריך היה לבוא שלב שלישי: פריצה "החוצה" ממערך ההגנה שהוקם ממזרח לתעלה לעבר יעדים מערכתיים: נחלים, רפידיים ומצרי הגידי והמיתלה.

הצבא המצרי ניסה לבצע תכנית זו. היה זה מבצע צליחה מורכב, אך לאחריה בא שלב של היערכות להגנה באותן גזרות בהן פעלו אותן רביביות קודם לכן. במהלך שלב זה יצאו הרביביות מתוך עמדות ההגנה שלהן, התקרמו כמה ק"מ אל מעבר לתעלה ונערכו מחדש להגנה. הייתה זו תכנית פשוטה ביותר.

ביום הכיפורים בשעה 11:00, שלוש שעות לפני פרוץ המלחמה, הציג ראש אמ"ן, האלוף זעירא, את דרך הפעולה הזו לרמטכ"ל ולמטהו, אלא שלא ברור עד כמה הועבר מידע זה הלאה. השעה הייתה מאוחרת כדי להעביר את המידע עד אחרון החיילים.

תכנית זו הייתה מוכרת בצה"ל עוד משכבר, אלא שהיא הייתה אחת מדרכי פעולה אפשריות רבות שהיו ידועות. תכנית המעוזים והיערכות "שובך יונים" נועדו לתת מענה למספר דרכי פעולה אפשריות של המצרים. הייתה גם אפשרות פעולה נוספת שעמדה בפני המצרים: מאמץ עיקרי אחד או שניים, מאמץ משני, אולי הטעיה וריתוק בכמה גזרות, ולאחר שהמאמץ העיקרי ישיג פריצה דרך ביצורי המתגונן (צה"ל), התקדמות דרכה לעומק ביצוריו ותפיסת יעדים בעלי חשיבות מערכתית. לאור אפשרות זו חיפשו בשעות אחר הצהריים של יום הלחימה הראשון הרמטכ"ל, האלוף גונן

חייל מצרי במעבר סוללה בעזרת סולם עץ

ובירידה לקו המים, אולם הדברים לא התפרשו כמסע התקרבות ארוך, המצביע על שעת הפתיחה באש. כל הכוח של הגל התוקף הראשון היה קרוב מראש לנקודת הצליחה של המצרים. המידע שהועבר לכוחות כאילו ההתקפה צפויה בשעה 1800 ג' והוא לא בוטל. מכאן שבמצב כוננות כזה יש לצפות לתחילת לחימה בכל עת, ולאו דווקא בשעה מסוימת כמו 1800.

ביום ו' ה־5 באוקטובר עבר צה"ל למצב כוננות ג'. זאת ועוד, בשבת ה־6 באוקטובר בשעה 1130 כאשר כל הצבא היה במצב כוננות ג' ואחרי שהתקיימו קבוצות פקודות בהן נאמר כי המלחמה תיפתח הערב, ניתנה בגזרת אוגרת סיני פקודת "כוננות ספיגה", שמשמעותה כי האויב עומד לפתוח באש ארטילרית.¹⁰ באיזה מצב היו אם כן הכוחות סמוך לשעה 1400 כאשר נפתחה האש?

מסתבר כי חלק מן הכוחות בשטח הופתעו בכל זאת מפרוץ המלחמה. אחד הממ"טים ברפידים הופתע כאשר שמע את הפצצות הראשונות וסבר כי הן בום על קולי. גודר שובל, אחד מגדודי הטנקים של חטיבת דן, שהה באותה עת במחנה הקבע שלו, המפקד קיים באותה עת שיחה גדרית עם כל החיילים, הטנקים לא הגודר לא היו פרוסים בשטח ולא היו מוסווים. גם מג"ד זה טעה כששמע את ההתפוצצות הראשונה. גודר טנקים שני, גודר עוזי, הופצץ גם הוא מן האוויר במחנה הקבע שלו וגם הטנקים שלו לא היו מוסווים. פלוגת המפקדה נפגעה וסבלה עשרה חללים. הגדוד הדרומי בקו, גודר עמנואל, היה מפורז פלוגה פלוגה ליד התעוזים "מצווה", "נוצה" ו"צידר". הגדוד הצפוני, גודר יום טוב, היה בשרדות מסע, ביציאה מן החניון אל העמדות. מולנו כי התקפות המטוסים המצריים לא היו יעילות כפי שיכולות היו להיות. חטיבת השריון שהייתה פרוסה היטב באותה עת הייתה חטיבת גבי. מקרב המעוזים היו כאלה שהיו מוכנים היטב, והיו שהיו מוכנים פחות.

(הטלביזיה המצרית הראתה שבויים ישראליים כשהם לבושים בבגדי ספורט). גם אם ודאי הדבר שניתנה פקודה להיות במצב כוננות, הרי לא די לתת פקודות. יש לעבור ביחידות המשנה ולברוק אם הפקודות בוצעו וכיצד. הזמן היה קצר, המלאכה מרובה, והמפקדים עסוקים. אך ישנם גם סגנים, וקציני מטה. אכן היו מפקדי גדודים שהספיקו לעבור בין כל יחידות המשנה שלהם באותו בוקר של יום הכיפורים ולוודא שהפקודה בוצעה כהלכה.

לפני המלחמה אמר מפקד חיל האוויר של צה"ל, האלוף בני פלד, שני דברים: ראשית, חיל האוויר יודק לכ־48 שעות כדי לטפל בטיילים, ולא יוכל לסייע לכוחות הקרקע. שנית, להערכתו תחילת הלחימה בשעה 1400 או 1500, כיוון שהמצרים יפתחו את המלחמה במטסי תקיפה אוויריים לפני החשיכה. המידע הראשון לא הובא ליריעת

שמאחורי התעלה. במצב זה יש השפעה רבה לכמות. למצרים, בקו הראשון, היו הרבה מאוד טנקים וטיילים נ"ט בעמדות טובות. ניתן אפוא לסכם ולומר, כי לאחר מלחמת ההתשה הכניסו המצרים לפחות שלושה שינויים חשובים שפגמו בתכנית שהייתה לצה"ל, ואילו צה"ל לא סיגל את עצמו למצב החוש.

יאמר מי שיאמר כי קו בר־לב כלל איננו קו. אולם בקרב הציבור הרחב, בארץ, במצרים ובעולם כולו נתפס קו בר־לב כקו הגנה מבוצר, בדומה לקו מאגיניו במלחמת העולם השנייה. לעובדה זו היו תופעות לוואי, חלקן שליליות, אך חלקן גם חיוביות. כתוצאה מתפיסה זו הקדישו המצרים מאמץ רב מאוד, חלק גדול מכלל כושרם, לפתור את הבעיות שהציב ה"קו", ובכך ויתרו על הקדשת אותם משאבים לצרכים אחרים. בהשפעת הדימוי של "קו", הגבילו המצרים את משימותיהם, לפחות בשלבים הראשון והשני של המלחמה לתכנית צנועה יחסית משיכלו אולי לבצע, וכל זאת במירת מה בזכות הדימוי של "קו בר־לב". אולם עם זאת ברגע שנפל הקו, נגרם נזק למורל העורף הישראלי. במדינה בה עיקר הצבא הוא צבא מילואים אין נתק בין המורל של העורף לזה של הגייסות, לכן ברגע שנודע כי הקו על מעוזיו נפל, נפגעו מורלית הן העורף והן הגייסות והדבר הביא לנוח חמור. ויתור על מסך הסודיות שאפף את "קו בר־לב", והסברה מה יש ומה אין בו, היו מונעים אולי את הרווח שהביאה התפיסה המוטעית שלו, אך גם את הנזק שהיא גרמה. אך עם זאת לא נראה לי שיש להמליץ לוותר על הסודיות.

ליקויים בכוננות ובתקשורת

ערב המלחמה העירו סימנים רבים על מתקפה קרובה. כוחות צה"ל לאורך הקו הבחינו באמצעי צליחה, אשר קודמו אל מאחורי הסוללה בצד המצרי. הם גם הבחינו בסילוק מוקשים בין העמדות הקרמיות לבין קו המים. פיענוח גיחת צילום אווירי שנערכה ב־4 באוקטובר, הצביע על הכפלת עצמת הארטילריה המצרית מ־600-700 קנים ל־1100-1300 קנים.

סגן הרמטכ"ל, מפקד אוגדת סיני, מח"ט 7, ראש אחד הענפים באמ"ן, ואולי עוד מספר קצינים הגיעו למסקנה כי עומדת לפרוץ מלחמה כוללת, ולא היססו לומר זאת. אולם היו ליקויי תקשורת: דעתם של מפקד אוגדת סיני ושל אחרים, לא הגיעה ליריעת אחרון החיילים, ואם הגיעה, לא ננקטו כל הצעדים המתחייבים מכך. אולי טעו כל אותם קצינים בכך שלא שיתו פקודות מפורשות, לגבי הפעולות שיש לנקוט, שכן לא די להגיע למסקנה הנכונה, יש לתרגם את המסקנה לשפת המעשה. דבר זה לא בוצע, או בוצע באופן חלקי בלבד.

ליקוי אחר היה העדר הבחנה במסע התקרבות מצרי. צה"ל הבחין אמנם בתגבור הקו, בתוספת ארטילריה, בפניו מוקשים

כל הרמות, והמידע השני כנראה גם כן לא הגיע אל מפקדת פיקוד הדרום ואל לוחמי סיני.

ראש אמ"ן קיבל ב־6 באוקטובר בשעה 0400 מידע לפיו הסיק כי המלחמה תיפתח בו ביום, לפני שקיעת החמה. הרמטכ"ל והמטכ"ל קיבלו ידיעה זו תוך דקות. מפקד אוגדת סיני קיבל אותה ידיעה בשעה 0720¹¹, שלוש שעות ועשרים דקות באיחור. מרמת האוגדה עד למעוז, למפקד הכיתה ולמט"ק עברה הידיעה תוך כמה שעות נוספות. היו מעוזים בגזרה הצפונית שקיבלו את הידיעה בין השעות 1200 ל־1330, היינו מספר דקות לפני פרוץ האש.

הלחימה

אין באפשרותנו לסקור כאן את כל מהלך הלחימה, על כן נתרכז בשאלה עיקרית אחת: האם מה שבוצע דומה לתכנית, או שונה ממנה לחלוטין. הבחינה תיערך לא לגבי מעוז מסוים, אלא לגבי כלל המעוזים וכלל פלוגות הטנקים, הגדודים והחטיבות.

לחימת המעוזים

בפרוץ הלחימה היו בקו התעלה 16 מעוזים (לצורך מניין המעוזים נחשבים "אורקל" א' ב' ג' למעוז אחד והוא הדין לגבי מעוז "מילנו". שני מעוזים לא היו אלא תצפית באגפים: "טרקלין", עם תצפית בת שישה אנשים לחוף הים התיכון, שכלל לא היה במגע, ו"אגרופית", עם תצפית בת חמישה אנשים לחוף מפרץ סואץ, שפונתה ב־6 באוקטובר בשעה 1900 ללא קרב). מספר הלוחמים שאיישו את 16 המעוזים שמדובר

בהם, כולל חיילי חי"ר, אנשי שירותים ואנשי מודיעין, הסתכם ב-450. למספר זה יש להוסיף 55 טנקיסטים, שהגיעו למעוים עם טנקים. הטנקים שלהם נפגעו והם לחמו עם אנשי המעוים. יחד עם הטנקיסטים היה מספרם של לוחמי המעוים 505 מתוכם נהרגו (או נעדרים עד היום) 126, שהם כרבע. 162 נפלו בשבי ו-153 נחלצו. למספר זה יש להוסיף 64 לוחמים שהחזיקו מעמד בבורפ-סט. מרבית החללים והשבויים נפלו ב-11 מתוך 16 המעוים. על ארבעה מעוים: "כתובה", "דרורה", "לקקן" ו"בוצר" הורגתה אש, אך לא נערך ניסיון לכבוש אותם. מעוים אחרים נמצאו בלחץ קשה וסבלו מספר גדול של אבדות: "אורקל" – 39 חללים ב-19 שבויים מתוך 58 לוחמים; "לחצנית" – תשעה חללים ושמונה שבויים מתוך 17 איש; "מילנו" – 13 חללים ושישה שבויים מתוך 42 איש; "מפרקת" – חמישה חללים ושישה שבויים מתוך 16 איש; "חזיון" – 12 חללים ושמונה שבויים מתוך 20 איש; "ליטוף" – 18 חללים ו-11 שבויים מתוך 29 איש; ו"ניסן" – עשרה חללים ועשרה שבויים מתוך 20 איש.

כמה זמן החזיקו למעשה המעוים מעמד? ביום הכיפורים חדר האויב ל"אורקל" ג', ול"לחצנית" אולם חלק מן הלוחמים המשיך בלחימה מתוך הבונקרים עד למחרת היום. מעוז "לחצנית" נפל ב-7 באוקטובר בשעה 1200. שניים מתוך 16 המעוים נפלו או פונו מיד. 14 הנותרים החזיקו מעמד כל משך היממה הראשונה בלחימה. מצהרי ה-7 באוקטובר ועד לחצות הלילה באותה יממה פונו או נכנעו שבעה מעוים: "אורקל" כולו, "דרורה", "כתובה", "מילנו", "מפרקת", "ליטוף", ו"לקקן". ב-8 באוקטובר נכנע מעוז אחד נוסף – "מפצח". ב-9 באוקטובר נכנעו או פונו חמישה מעוים נוספים ("פורקן" ו"בוצר" פונו, "חזיון", "מצמד" ו"ניסן" נכנעו). ב-13 לחודש נכנע האחרון במעוזי קו התעלה, מעוז המזח ("מסרק"). מעוז אחד, "בורפסט" (לחוף הים התיכון) החזיק מעמד כל משך המלחמה ולא נפל.

בחלק מן המקרים נערכו ניסיונות לחלץ את המעוים. שישה ניסיונות היו מוצלחים, לדעתי. המדובר בניסיונות לחילוץ המעוים "דרורה", "כתובה", "פורקן", "לקקן" ו"בוצר", ובניסיון לחילוץ "בורפסט" ב-10 באוקטובר. חמישה ניסיונות נכשלו. היו אלה הניסיונות לחילוץ "ליטוף" (איש לא נחלץ), "חזיון" (איש לא נחלץ), "מסרק" (ניסיון חילוץ לא מוצלח דרך הים), "אורקל" (רוב הנחלצים נהרגו או נשבו, ורק חמישה איש הגיעו) והניסיונות לחילוץ "בורפסט" ב-6 וב-9 לחודש. את המקרים של "מילנו" (בו נחלצו 24 איש מתוך 42, והשאר נהרגו או נשבו) ו"מפרקת" (בו הגיעו בשלום רק חמישה מתוך 16 הלוחמים) ניתן להעריך בין הצלחה לכישלון. מרבית ניסיונות החילוץ נערכו אחרי היממה הראשונה. ניתן לסכם ולומר כי מרבית המעוים עיכבו את האויב

מלהשתמש בציר פריצה עיקרי במשך 24 השעות הראשונות בלחימה, אולם ב-9 באוקטובר לא נשארו כמעט מעוים. לו ניתנה הפקודה לפנות את המעוים לא בצהרי ה-7 באוקטובר אלא ערב קודם לכן, היה הדבר בריבוע, אולם, במקרה כזה, לא היו נבלמים אותם צירים שכפתחם היו ממוקמים המעוים. כיום ידוע לנו כי המצרים לא התכוונו לפרוץ מיד לעומק סיני. אולם בזמן הלחימה לא היה דבר זה ידוע.

לחימת הטנקים

התכנית כפי שהיא מוצגת עליידי האלוף אדן,¹² כללה פריסת שתי פלוגות טנקים: שש מחלקות בפיוצל של מחלקה מחלקה. למעשה טוען אדן, כי לבד מהמחלקה ב"אורקל" לא היו הטנקים במקומם, והוא מייחס לכך חשיבות רבה. עובדה זו נכונה אך הפרשנות אינה נכונה. מחלקות הטנקים נועדו במקרים רבים לפעול במחלקות מוקטנות, היינו שני טנקים. מרבית הטנקים של שתי פלוגות אלה (למעשה יותר משתי פלוגות: 24 טנקים) הושמדו, אך לא כל הטנקים הושמדו בדרכם אל העמדות. המחלקה שחברה ל"בורפסט" הגיעה ללא תקלה. שני הטנקים לחמו, ושברו את התקפת האויב, ובהמשך המלחמה נפגע טנק אחד והשני נשאר פעיל. פלוגה ל' מגדוד יום טוב בצפון בפיקודו של סגן אורי הקמן ז"ל, הייתה פלוגה שפוצלה כולה. מפלוגה זו שרד טנק אחד, הוא הטנק ב"בורפסט". שלושה מטנקי הפלוגה נמצאו מראש ב"אורקל". טנקים אלה לחמו, ובסופו של דבר נפגעו ואבדו. שני טנקים חברו עם "בורפסט", בפיקוד המ"מ סגן שאול מוס, ומהם שרד אחד. אך מעוז "בורפסט" לא נמצא על התעלה. מחלקה מוקטנת חברה ל"לחצנית", ובדרך על ציר "זנוגית", בה גיעה לסנפיר, הותקפה ע"י טילים נ"ט. טנק אחד הושמד, והשני נפגע אך המשיך קדימה ל"לחצנית". מאוחר יותר הושמד טנק זה על קו המים, אך לא בדרך אל המעוים. מחלקה נוספת, בפיקוד המ"פ, הגיעה בשלום אל המעוז "כתובה". גם המחלקה המוקטנת שהייתה צריכה להגיע למעוז "דרורה" הגיעה לשם בשלום. המ"פ שמע ברדיו כי המחלקה שברך ל"לחצנית" נתונה בקשיים, עזב את עמדתו ב"כתובה", וכך עשה גם הקצין עם שני הטנקים ב"דרורה". בשני מעוים אלה לא היה מצב קשה, והטנקים נעו לעבר "לחצנית", מתוך רצון לסייע לחב"ריהם לפלוגה. שני הטנקים נפגעו, קודם טנק מפקד הפלוגה, אחריו הטנק השני, ואחר כך שני טנקים נוספים.

מפקד חטיבת הטנקים, אל"מ גבי, שהגיע לקו המים בליל 6-7 באוקטובר, והמג"ד עמיר יפה ז"ל, שהגיע ל"מפרקת" ביקשו לפנות את המעוים, ולהחזיר את הטנקים, כי להערכתם לא ניתן היה להישאר על קו המים. מול עצמת האש, שהייתה למצרים

על הרמפות ממול, וטילי ה"סאגר" וה-R.P.G., שהועברו ע"י חי"ר בין המעוים ופעלו בדרכים אל המעוים ובעורף כוחו. תינו שעל קו המים, ספק אם אפשר היה להחזיק בקו המים עם הכוחות שהוקצו לכך. מכאן, שגם אילו עמדו הטנקים מראש על קו המים (אותם טנקים שנועדו לכך בתכנית) הם היו מושמדים במוקדם או במאוחר.

הגדוד הצפוני, גדוד יום טוב, לאחר שפיצל את פלוגת אורי הקמן ז"ל לצפון (לפי התכנית) שלח מחלקה ל"מילנו". פלוגה מוקטנת (יונתן ז"ל) בראש שבעה טנקים יצאה לעזרת "מפרקת" וגם היא סבלה אבדות כבדות. הפלוגה השלישית נערכה מול קנטרה. אחרי ששתי הפלוגות הראשונות, הצפונית והדרומית כמעט אבדו, סבלה אבדות גם הפלוגה השלישית (נועם דביר ז"ל), ואף שקעה בביצות. אבדותיו של גדוד זה היו 34 חללים ועוד 16 לוחמי חרמ"ש מגדוד ניצני, שפעלו באותה גזרה. מטנקי הגדוד נותרו חמישה בלבד. הגדוד חדל להתקיים ורק אחרי המלחמה הוקם מחדש. גדוד שלו ז"ל החל את הלחימה עם שתי פלוגות. כעבור שעתים (בשעה 1600) הגיעה פלוגת התגבורת השלישית. אחת משתי הפלוגות פוצלה: חלקה הופנה ל"חזיון" וחלקה ל"פורקן". כוח אחד נמצא בגזרת "מצמד", וארבעה טנקים אחרים בצומת "שיק"-"לכסיקון". בין אזור החווה הסינית-"מצמד" לבין גזרת "פורקן"-ציר איסמעי-ליה-טסה, היה פער גדול. בכל המקומות היו כוחות הגדוד נתונים תחת לחץ כבד. פלוגת התגבורת הותקפה על ידי כוח חי"ר גדול מאוד על יד "טלביזיה", כאשר הגיעה לשם ב-6 באוקטובר בשעה 1700.

הגדוד הדרומי, גדוד עמנאל, פוצל מראש לשלוש פלוגות מוקטנות שמוקמו בתעוים "מצוה", "נוצה" ו"צידר" עם שלוש מחלקות (שפוצלו מאותן פלוגות). האחת חברה ל"בוצר", השנייה ל"מסרק" (המזח) והשלישית לראס סודר. המצרים חיכו לטנקים שלנו ברמפות, עם "סאגרים" ועם R.P.G., אולם בכל זאת, כל שלוש המחלקות (שלא היו פרוסות לפני הפתיחה באש) הצליחו להגיע למקומן. המג"ד ארגן ליד "מפצח" הסתערות של פלוגה ב' ושל כוח חרמ"ש מפלוגת הסיור והשתלט על העמדות. אולם כעבור זמן קצר חזר החי"ר המצרי והגיע לשם. שלושת הטנקים שהגיעו למזח, יחד עם טנק רביעי, שהגיע לשם תוך הלחימה, לחמו שם, נפגעו (שלושה מן הארבעה – ביממה הראשונה), ואף אחד מהם לא חזר לכוחותינו. מפקד הגדוד עצמו, עם הפלוגה המרכזית, הצליח להגיע לקו המים ליד "מפצח" (מוצא ציר המיתלה-גיניפה) ולפ"עול לעבר הגדה המערבית, תוך ספיגת אבדות באנשים (21 חללים מכל הגדוד) ובטנקים. הבעיה הייתה לא רק טנקים שנפגעו בתנועה אל העמדות, כי אם טנקים שנפגעו גם בעמדות שעל קו המים. כל החטיבה הפרוסה, עם שמונה פלוגות

ומחלקות, פעלה לפי התכנית, וסבלה אבדות כבדות. השוני מן המתוכנן היה איחור בהגעה לכמה מן העמדות של המחלקות, (שעלה בכמה נפגעים, אך לא בכל הטנקים שנפגעו באותו יום) וכן איחור בהגעת פלוגה לגדוד שלו, וחוסר חרמ"ש וארטילריה, (דבר שתאם את התכנית, אך לתכנית לא הייתה תשובה מתאימה למח"סור בכוחות האלה). הפלוגות ברובן נעו אל קו המים כאשר המחלקות שהגיעו לשם היו בצרה, או כאשר המעוז היה בקשיים וזעק לעזרה. אבל "כך עשו גם בהתשה". כל החטיבה הקדמית, הפרוסה, פעלה פחות ויתר לפי התכנית, על יתרונותיה ועל מגבלותיה.

לפי התכנית נועדה חטיבה שנייה להיות מפוצלת לגדודים: גדוד בכל אחת משלוש הגזרות, על הצירים העיקריים. המרחק בין בלוזה, לטסה ולמוצא המיתלה הוא כ-45 ק"מ, והמרחק מטסה למוצא המיתלה הוא כ-60 ק"מ, וסיוע הדדי בין גדודים בטווח זה, הוא בלתי אפשרי. הקו השלישי, בפועל, לא היה פרוס. בשעה 1400 קיבלו חטיבת הן החטיבת גבי פקודה להתקדם.

האיחור בהגעה למקום המיועד לפי התכנית היה בין שתיים לשלוש שעות. מיקומם המיועד של הגדודים היה עורפי למקומות אליו הגיע האויב. כאשר הגיעה חטיבת גבי לטסה בשעה 1600 קרו שני דברים: בגלל הידיעות כי "ביודפסט" יש לחץ ובשל החשש כי תהיה נחיתה ברומני, נשלח גדוד מוקטן, לפירות (שתי פלוגות) לבלוזה, ובהמשך ל"ביודפסט" ולרומני. אלא שאז התברר כי הכוח אינו מספיק ושארית חטיבת גבי (גדוד מוגבר עמיר, בן ארבע פלוגות) נשלחה לגזרה הצפונית. גדוד ניצני נשלח לתגבר את חטיבת אמנון בגזרת איסמעיליה-טסה. גדוד מצנע הושאר למשך כמה שעות כעתודה אוגדתית. מאוחר יותר, בלילה, כאשר תמונת המצב הייתה כי הכוח בגזרה המרכזית אינו מספיק, נשלח גם גדוד זה כתגבור לחטיבת אמנון.

מבין האירועים שאירעו במשך היום הראשון ללחימה ראויים כמה לאזכור: גדוד לפירות נתקל במארב דרכו ל"ביודפסט", איבד אמנם שני טנקים, ואחר כך טנק שלישי, וחמישה מחיליו נהרגו, אך לא "פרץ בכוח", ולכן גם נשאר שלם. גם האויב נבלם. כוח עמיר בן ארבע הפלוגות פוצל לשני גדודים מוקטנים. גדוד אחד בפיקודו של הסמח"ט, סא"ל שילה, פרץ לקנטרה בלילה (החל בשעה 1900) כדי לחבור ל"מילנו" ולהגיע לקו המים. הגדוד השני של סא"ל עמיר יפה ז"ל פרץ ל"מפרקת" ולקו המים. שני הכוחות, פרט לעמיר אישית ואולי גם שילה אישית, לא הכירו את הגזרה, והם ניווטו בעזרת סא"ל יוסף טוב. היה זה שינוי מן התכנית, שכן חטיבה זו נועדה מראש לגזרה אחרת. שני הגדודים הצליחו להגיע, האחד למעוז "מילנו" ולחעלה, והשני למעוז "מפרקת" ולחעלה, אך לא פינו

את המעוזים (כי כך קבעה הפקודה). הם גרמו אבדות לכוח המצרי הצולח, אך לא מנעו מהמצרים את הצליחה. בגזרתו של סא"ל עמיר יפה הצליחו המצרים להעביר טנקים באותו לילה, למרות האש שירה הגדוד ולמרות שפגע בכמה טנקים. גדוד שילה פרץ לקנטרה עם 14 טנקים. פלוגה אחת, פלוגת ז'פקו ז'ל, אברה כמעט כולה אחרי איי-התמצאות בסמטאות קנטרה, ולחימה בקבוצות טנקים קטנות נגד חי"ר רב, "סאגרים", R.P.G. ותאורת לילה. עם שחר נסוג שילה לתעוז "יורם" עם חמישה טנקים לא פגועים. הדבר נעשה על פי אישור מפקד הגזרה.

כוח עמיר נכנס לגזרת "מפרקת" עם 18 טנקים, איבד שם 13, ונחלץ בבוקר על פי פקודה, עם חמישה טנקים. מספר טנקים נתקעו בביצות, וננטשו, על פי פקודה, תוך הצלת הצוותים, וחלק עלו על מוקשים. לשני הכוחות חסרו סיוע ארטילרי וחמ"ש. רוב הטנקים הפגועים לא חולצו כי השטח נתפס על-ידי האויב.

בגזרה המרכזית הופעלו בהפרש של כמה שעות שני גדודי תגבורת: גדוד ניצני וגדוד מצנע. גדוד ניצני נכנס לפעולה ב-6 באוקטובר סמוך לשעה 1900. פלוגת התג-בורת שלו, השלישית, הגיעה כשעה מאוחר יותר. גדוד ניצני שלח כוח לעזרת סגן מפקד גדוד שלו (רס"נ בניציון) באזור "חיויון". עיקר הגדוד לחם בגזרת "מצת"-פורקן, בה הייתה צליחה מצרית רבת ממדים. כוח פלוגתי מוגבר, בפיקוד הסמג"ד של ניצני, רס"נ יעבץ, נשלח לתקוף אויב, שהיה בין הכוחות שבציר איסמעיליה-טסה לבין הכוח שהיה בציר דוורסאר-טסה ("עכביש").

(פער של 19 ק"מ בין כוחותינו). כיום ידוע לנו כי באותו אזור פעלה דיביזיית חי"ר. כוח הסמג"ד נתקל באלפי חיילי חי"ר, הסב להם אבדות אך נשחק בעצמו. גם הסמג"ד נפל בקרב זה. גדוד מצנע הגיע לגזרת חטיבת אמנון ב-7 באוקטובר בשעה 0100 והוכנס לפעולה באזור ציר "טליסמן", בו פעלו הטנקים שנתרו מגדוד שלו וחלק מגדוד ניצני. הגדוד לחם בחשכה נגד כוח חי"ר, ואחר כך נתקל בכוח מרוכז של כ-20 טנקים T-55, שהתארגן להגנה. הכוחות לחמו בטווח קרוב, וממש התערבבו זה בזה, תוך הסבת אבדות לשני הצדדים. למן בוקר ה-7 באוקטובר ובמשך כל אותו יום לחמו הגדודים ניצני ומצנע זה בצד זה, כאשר מצנע באזור "זנגביל" (מול השטח שבין "חיויון" ל"פורקן") וניצני על "צירני" ליד הציר איסמעיליה-טסה.

בציר "עכביש" (ליד "מצמד") החזיק כוח בפיקוד מ"פ חרמ"ש עם שני טנקים וכמה נגמ"שים. בשעה 1400 לערך (ביד באוקטובר) עשרים וארבע שעות אחר כך החליח הקרב, נפצע סא"ל ניצני קשה. סגנו רס"נ יעבץ כבר לא היה בחיים, וסא"ל מצנע לקח תחת פיקודו את יתרת גדוד ניצני. בגזרת חטיבת אמנון צלחו שתי דיביזיות מצריות. פרט

לאזור "מיסוריי"-טלביזיה", החזיקו כוחו תינו מעמד בקו הגבעות במרחק חמישה ק"מ מן החעלה.

חטיבת דן יצאה מביר תמדה מספר דקות אחרי שעה 1400, עם שני גדודים: גדוד שובל וגדוד עוזי, לגזרת דרום החעלה. גדוד שובל נע על ציר הגירי. (ליד אום חשיבה נלקחה משובל פלוגת החרמ"ש לאבטחת מפקדת הפיקוד). כמוצא הגירי נתקל שובל בחטיבת הנחתים המצרית. למזלו הייתה ההיתקלות מול כעשרה נגמ"שים וטנקים אמפיביים, והגדוד פגעה ברובם. אחר כך, טיפין טיפין, נתקל הגדוד בעוד כוחות מחטיבת הנחתים וגרם להם אבדות כבדות, מבלי להיפגע כמעט. הטנק שעמד לרשות כוחות צה"ל (פטון) וכושר הלחימה של צה"ל בקרב נייד היו עדיפים. האויב איבד כ-40 כלי רכב, נגמ"שים וטנקים אמפיביים קלים P.T.-76. גדוד שובל הגיע לסביבות "ליטוף" ולחם שם כל הלילה נגד חי"ר רב. פלוגה מוקטנת אחת, ירון ז"ל, נפרדה מן הגדוד, ונקלעה לקרב נגד חי"ר שהיה מצויד באמצעים נ"ט. הפלוגה איבדה את דרכה ולא ירדה לציין היכן היא נמצאת. בקרב זה נפל המ"פ והושמרו שישה טנקים. רק כמה מאנשי הפלוגה חזרו מן השבי.

ליד קו המים לחמו הטנקים אך לא החזיקו שם מעמד. ב-7 באוקטובר סמוך לשעה 1300 ניסה הגדוד לחפות, מטווח 1500 מטרים על היחלצותם של חיילי מעוז "ליטוף". כמה מחיילי המעוז פרצו החוצה אך לא הגיעו. בקפל קרקע נתקלו במצרים, והפורצים נהרגו או נשבו.

גדוד עוזי, עם שלוש פלוגות הגיע למוצא המיתלה, העביר פלוגה לתגבור גדוד עמנואל ב"מפצח" והמשיך עם שתי פלוגות ל"ניסן" ול"מסרק". בגזרת "ניסן" נותרו שני טנקים מגדוד עמנואל. החבירה עם "מסרק" לא הצליחה ובמשך הלילה נלחם הגדוד נגד חי"ר רב. הגדוד הסתער על האויב בתחנת הרכבת הישנה בקרבת "ניסן" (הכפר) ונרמה היה כי המקום טוהר, אולם האויב חזר אחר כך. כמו כל הגדודים האחרים, גרם גם גדוד זה אבדות לאויב וסבל בעצמו אבדות. באור יום, תפס הגדוד עמדות מורחה מקו המים. גדוד עמנואל נלחם על הרמפות של "מפצח" ובשלב מסוים נראה היה כי טיהר את השטח, אך החי"ר המצרי הגיע שוב. גם באזור זה לא נמנעה הצליחה, אף כי נגרמו אבדות ועיכובים לצולחים ולמתגוננים כאחד.

כל ששת הגדודים של החטיבות גבי ודן פעלו כפי שהיו צריכים גדודי הקו ה"שלישי" לפעול לפי התכנית, אלא שלצורך ביצוע התכנית, שיעודה לשלושה גדודים לא היה רי בשישה. לא הייתה התקפת נגד בעצמה חטיבתית כפי שהיה בתכנית, וכל הגדודים נשלחו לקרב במסגרות פלוגתיות או גדודיות.

עם הפתיחה באש היו בכל חזית החעלה 28 קני ארטילריה ממוקמים באופן הבא:

סוללת 155 מ"מ בכל אחד מן התעוזים "יורם", "מרור", "מצווה" ו"נוצה". סוללה מעורבת של שני תותחים 155 מ"מ ושתי מרגמות 120 מ"מ ב"בורפסט", וסוללה 175 מ"מ בתעוז "כישוף". ב"מבדר", ליד "צידר", הייתה סוללה מוקטנת של תותחים 155 מ"מ ועוד שתי מרגמות 160 מ"מ. הפריסה הייתה אפוא של סוללה אחת לכל 23 ק"מ של חזית התעלה, למרות שבכמה מקומות ניתן היה לרכז אש של שתיים או שלוש סוללות. היו גם גזרות בהן הופעלה פלגה ולא סוללה, וספק רב אם אש משני תותחים יכלה לכלום צליחה חטיבתית.

בליל 6-7 באוקטובר הגיע בניסיעה גדוד תומ"ת עם עוד עשרה קנים ונכנס מיד לפעולה. גם אם נניח כי בימי רגיעה, ענו 28 קנים, הרי שבוע לפני המלחמה שרר מצב של כוונות גבוהה, ומתוכו שרר במשך יום ורבע מצב כוונות ג'. נשאלת השאלה, האם אי אפשר היה לקדם עוד ארטילריה, או שמא לא חשבו שהדבר חיוני. כשמדובר במעוזים המרוחקים זה מזה מרחק של עשרה ק"מ וטווח תותחי הטנקים הוא 3000 מטרים וטווח המקלעים 2000 מטרים, צריכה הייתה להיות אש ארטילרית שתכסה את הקו. לא 28 קנים ואף לא 38 קנים לא ענו על צרכים אלה. ליקוי נוסף היה העדר חרמ"ש. על פי התכנית נועד הקרב להיות קרב נייד – התקפת נגד של גדוד טנקים, או חטיבת טנקים. כאמור, בפועל בוצעו התקיפות גדודיות ולא התקפות חטיבתיות. לפי התקנים הייתה לכל גדוד טנקים במלחמת יום הכיפורים פלוגת חרמ"ש, אולם בפועל, היו גדודים מתוך הכוח הסדיר שלא היו להם פלוגות חרמ"ש או שהיו להם פלוגות מדוללות מאוד. אמנם היו קיימים סידורים לפיהם, בשעת חירום, תשלם פלוגת החרמ"ש מתוך מערך המילואים את הכוח הסדיר. דבר זה היה אפשרי, אולם כאשר הכוח הסדיר מופעל לפני הגעת המילואים, הרי הוא מופעל ללא חרמ"ש, והוא לוחם עם טנקים בלבד, ביום ובלילה (ואיש לא העריך שצליחה לא תהיה בלילה. אדרבה, היה ידוע כי מבצע צליחה הוא מבצע מורכב ומתמשך, שיתחיל בלילה וימשך ביום או להיפך ותהיה לחימה ביום ובלילה). חלק מן הכוחות נכנסו לקרב לא רק בתנאים קשים, וביחסי כוחות נחותים, אלא אף ללא חרמ"ש וללא סיוע ארטילרי מספיק, שהם מרכיבים חשובים של כל לחימה בין אם זו הגנה, התקפת נגד או התקפה.

המחיר

כאשר דנים בהישגי היממה הראשונה וב"כישלונותיה יש להידרש גם למחירו של הקרב. מספר החללים, שאיישו את המעוזים בפרוץ המלחמה היה כאמור 505. 126 מהם נהרגו והנותרים היו ברובם פצועים או שבויים. מספר החללים והנעדרים מקרב חיילי חטיבות הטנקים מגיע ל-219 ביממה הראשונה. כמעט מחציתם (103) היו חללי

שלושת הגדודים הקרמיים שהיו פזורים מחלקות ופלוגות בודדות, כשבמספר זה נכללים גם לוחמי החרמ"ש. שאר החללים היו חיילי שישה הגדודים שתגברו את הקו. הגדוד, שסבל אבדות כבדות ביותר היה הגדוד הצפוני, שנגרמו לו 34 אבדות בנפש ויחד עם חללי פלוגת החרמ"ש שלחמו בגורתו, מגיע מספר החללים שלו ל-54. היינו רבע מכלל חללי חטיבות הטנקים. המספר הכולל של החללים והנעדרים ביממה הראשונה, לא כולל חללים ראשונים של אוגדות המילואים, הוא 345. במספר זה נכללים מפקדים רבים של פלוגות טנקים ופלוגות חי"ר, סמג"ר, קצין אג"ם חטיבתי, מפקדי מחלקות, ואחרים – דור שלם. מספר הנופלים בשבי היה דומה. מאות אנשים נפצעו ובהם מג"ד פצוע קשה. המחיר בנפש היה כבד מאוד.

האבדות בטנקים ומשמעותן

לגבי מספר האבדות בטנקים קיימת אי בהירות מסוימת, וקיימות גירסות שונות. על פי ברטוב היו בתחילת המלחמה בסיני 300 טנקים, ולדברי האלוף אדן 290. סיכומי היחידות הלוחמות מצביעים על 273 טנקים בעוד שהמספר הנכון הוא כנראה 280 או 279. בגלל טנקים בתיקון קל וטנקי מח"טים. לפי רוב המקורות, כולל הדיווח ביומן המלחמה של פיקוד הדרום, נותרו בכוקר ה-7 באוקטובר רק 110 טנקים פעילים, ומכאן משתמע כי מספר הטנקים שנפגעו היה 170. מספר טנקים נוספים אבדו בשעות לפני הצהריים של ה-7 באוקטובר. הסיכום הי-חידתי (היינו בדיקת יחידה אחר יחידה) נותן מספר של 153 טנקים פגועים וכ-117 עריין תקינים. מתוך 153 הטנקים הנפגעים אבדו לחלוטין כמחציתם (כ-76) בגלל פגיעה קטלנית לגמרי, או מכיוון שנשארו בשטח שנתפס על ידי האויב. המחצית השנייה, כ-78 טנקים, נפגעו ופזרו לאחור, ורבים מהם שוקמו אחר כך.

שיעור האבדות איננו שווה בכל היחידות. שלושת גדודי הקו הראשון שהיו פזורים מחלקה מחלקה או פלוגה פלוגה, ולחמו כמה שעות יותר מן האחרים, איבדו ביחד 61 מתוך 93 טנקים, היינו שני שלישים. הגדודים של חטיבות אמנון, דן וגבי, שלחמו בחלק מן המקרים כמסגרת גדודית, (כוח התגבור) איבדו כמחצית ממספר הטנקים שלהם. גדוד יום טוב איבד פלוגה שלמה (רק טנק אחד נותר ממנה). גדוד שובל איבד פלוגה מוקטנת שלמה, וגדוד שילה איבד פלוגה. גדוד יום טוב לא המשיך לפעול בגדוד, והוקם מחדש אחרי המלחמה. בהמשך המלחמה אוחדו גם גדוד לפידות וגדוד מצנע. שאר היחידות המשיכו לפעול במבנן המקורי. יחידות שצליחו לקיים בידן את השטח לזמן רב יותר, כמו היחידות בדרום התעלה, הצליחו לחלץ יותר טנקים פגועים. יחידות מבודדות, כמו בצפון התעלה ובמעוז "מסרק" (מוח) לא פינו טנקים.

היו גם טעויות אנוש: בליל 6-7 באוקטובר היו שבעה או שמונה טנקים מגדוד יום טוב שקועים בביצה, עדיין לא פגועים או פגועים קל, בטווח 3000 עד 4000 מטרים מן התעלה. באותה עת עדיין לחם גדוד עמיר יפה על קו המים, ולא הורגש צורך לחלץ טנקים שקועים במרחק ארבעה ק"מ מן התעלה מיד. האנשים בגדוד היו גם עייפים ושרויים במתח רב. עם שחר נאלץ עמיר יפה לסגת, המצרים התקדמו, ואו בגלל טילים נ"ט הפכה הגישה לטנקים השקועים לבלתי אפשרית.

אילו ננקטה טקטיקה אחרת, היה צה"ל מאבד יותר שטח אך פחות אנשים ופחות טנקים. לעובדה זו היו השלכות על המלחמה כולה.

ביצוע המשימה?

תכנית "שובך יונים" הוגדרה כתכנית הגנה. על המתנגד הוטל להגן על גזרתו ולהשמיר כוחות אויב בגזרה. המשימה, לכאורה, לא בוצעה. האויב חדר, כבש חלק מן השטח, ולא הושמר.

לאחר מעשה למדנו כי הכוח הסדיר לא הספיק כדי להגן על קו התעלה. הכוחות היו מעטים מדי, ואילו היה הדבר ידוע מראש, היה הדרג הפוקד מטיל על הכוחות הסדירים משימה מוגבלת יותר: להשהות את התקדמות האויב ולעכב אותו עד להגעת יתר כוחות צה"ל. לו כך הייתה המשימה מוגדרת, ניתן היה לומר כי המשימה בוצעה. המצרים חצו אמנם את התעלה, כבשו רצועה ברוחב כמה קילומטרים ממזרח לתעלה, אך הכוחות הסדירים בסיני השיגו את מרווח הזמן הדרוש עד להגעת שאר כוחות צה"ל. מחירם של רווח הזמן ועיכוב קצב התבססותו של האויב היה אבדן חיי אדם, אבדן אמצעי לחימה, ופינוי שטח. המשימה של שבירת ההתקפה לא בוצעה, אך בוצע עיכוב האויב ושיבוש לוח הזמנים שלו. אם בגולן הייתה סכנה שהאויב ימשיך וידהר קדימה לעבר הירדן והכינרת, הרי בסיני מסרה האוגדה הסדירה את הקו לידי הכוחות העיקריים שהגיעו בהמשך יום ה-7 באוקטובר כשקו הגבעות, במרחק שישה עד עשרה ק"מ מן התעלה מצוי עדיין ברובו בידי כוחותינו. הסכנה שהמצרים יגיעו ליעדים חיוניים נבלמה.

מדוע לא בוצעה משימת ההגנה? לא מפני שלא לחמו טוב. לחמו בחירוף נפש. שגיאות נעשו במלחמה זו ככלל מלחמה. אלא שהמשימה לא בוצעה כי טעה מי שחשב כי די בכוח זה, ללא סיוע על מנת לבצע הגנה. פשוט אי אפשר היה לבצע משימה זו. היו אמנם אלטרנטיבות אך ככוונתי לנתח את התכנית ואת הביצוע כפי שהתרחש בפועל ולא למצוא אלטרנטיבה היפותטית. עם זאת איני מקבל טיעון של "אין שום אלטרנטיבה". אין להפעיל כוחות של אוגדה ללא תכנית. אך יכולה הייתה להיות תכנית אחרת טובה יותר, מותאמת לשינויים שחלו. גם על בסיס

ריכוז נתוני המעוזים

שם המעוז	מספר האנשים ב-6.10	טנקיסטים שנוספו	היחלוצות	ניסיון	הותקף	נעדרים	חללים	שבויים	נחלצו	שעת פינוי	שעת כניעה
טרקלין	6	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
בורפסט	63	8	—	—	כן	3	—	—	—	לא פונה	לא נכנע
אורקל א'	20	8	כן	כן	כן	39	19	5	—	071700	071700?
אורקל ב'	17	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
אורקל ג'	19	—	—	—	—	—	—	—	—	—	071700
לחצנית	17	—	—	—	כן	9	8	—	—	—	—
דרורה	19	—	כן	כן	באש	3	1	15	—	071430	—
כתובה	21	—	כן	כן	באש	2	—	19	—	071400	—
מילנו	28	15	כן	כן	כן	13	6	24	—	080600-072330	—
מפרקת	16	—	כן	כן	כן	5	6 (4?)	5	—	071700	—
חזיוון	20	—	—	—	כן	12	8	—	—	090900	—
פורקן	33	—	כן	כן	כן	—	—	33	—	090230	—
מצמד	34	—	כן	כן	כן	2	32	—	—	090800	—
לקקן	10	—	כן	כן	—	—	—	10	—	071700	—
בוצר	26	12	כן	כן	באש	—	—	38	—	090200	—
ליטוף	29	—	כן	כן	כן	18	11	—	—	071330	—
מפצח	28	—	—	—	כן	5	23	—	—	081400	—
ניסן	20	—	—	—	כן	10	10	—	—	091500	—
מסרק	30	12	כן	כן	כן	5	37	—	—	131100	—
אנרופיה	5	—	כן	כן	—	—	—	5	—	061900	—

לא רק שהמעוזים ענו "פחות טוב" על אפשרות של מלחמה כוללת מאשר על אפשרות של מלחמת התשה — אלא גם הכוחות בשרה צריכים היו לצפות לפעולת אויב באחת מכמה דרכים. אמנם היו בצה"ל קצינים שחזו בדיוק את דרך הפעולה שהמצרים נקטו בפועל, אך צה"ל לא יכול היה לסמוך על כך כי אותה דרך אכן תינקט. כדי להשתמש ב"תכנית כבסיס לשינויים", חייבת הייתה לפעול ולתפקד מערכת של היוון חוזר, המוריימה כלפי מעלה תמונת מצב נכונה ומדויקת. בפועל לא בוצעה התאמה טובה של תכנית הפעולה לתנאים המציאותיים בשטח, ולא הגיעו מלוא היריעות על האויב, או שלא הוסקו המסקנות הנכונות מהיריעות שהגיעו. עם זאת מעט המידע שהיה קיים הגיע מהכוחות שלחמו במעוזים ומגרודי הטנקים.

אם משימת הכוחות בסיני הייתה להגן על סיני, כולל קו המים, הרי שהמשימה לא בוצעה, אבל פריצה מהירה של האויב אל עומק סיני, ומשם ללב מדינת ישראל לא הייתה. 24 שעות העסיקו אוגדת סיני ולוחמי המעוזים את צבא מצרים כולו, ושילמו על כך מחיר גבוה. זריקת שלושה גדודי טנקים, מפוצלים למחלקות ולפלוגות, לקו העמידה את הטנקיסטים שלנו בכל מקום בו לחמו בנחיתות כמותית, וגרמה לשחיקת שלושה גדודים אלה. בתום 24 שעות נותרו מכל אחד מהם, טנקים בודדים.

גם שתי החטיבות שבעומק סיני הוכנסו לקרב ללא תמונת מצב כוללת, אלא על סמך תכנית מראש בלתי מעודכנת להשתלשול-

של צה"ל. אם כך יש סתירה בין שני תפקידים אלה. לגבי תקופת מלחמת ההתשה הרי המעוזים וכל המערכת הכי רוכה בהם, כולל סיוע הטנקים וסיוע הארטילריה וחיל האוויר ביצעו את תפקידם בצורה טובה, אך האויב הכיר את התכנית. בין מועד הקמת מערכת המעוזים (סוף 1968) לבין המלחמה (בסוף 1973) חלו שינויים רבים מאוד: שינויי עצמה, הוקמו רמפות בצד המצרי תוך שליטה משם באש טנקים וטילים ני"ט לעומק השטח המוגן על ידי צה"ל, הוצבה מטרית טילים נ"מ רצינית, שמנעה פעולת חיל האוויר של צה"ל בסיוע לכוחות הקרקע במעוזים וביחידות הטנקים, והוכנס לשימוש טיל ני"ט עם טווח 3000 מטרים, הנישא על-ידי חייל בודד.

דווקא בגלל הצלחת התכנית במלחמת ההתשה קשה היה לשכנע את המפקדות בצה"ל לבצע בה שינויים. ידענו שבגלל טילים נ"מ מצריים שקודמו חיל האוויר יהיה מוגבל, אך לא השתמשנו בארטילריה כתחליף לסיוע אוויר.

כלל הברזל ש"תכנית היא בסיס לשינויים" היה מוכר בצה"ל. רבים שילמו לו מס שפתיים, אך במציאות, היו השינויים שבוצעו בתכנית לקראת הפעלתה קרוב מעטים ומקריים. אחד השינויים היה דילול המעוזים וצמצומם מ-31 ל-16. 16 המעוזים שנשארו כיסו את כל הצירים העיקריים שיכלו לשרת כוחות גדולים. המעוזים הנותרים אילצו בדרך כלל את המצרים לצלוח ביניהם ושללו מהם את האפשרות להשתמש, מיד אחרי הצליחה, בציר ראשי.

התכנית הקיימת, ניתן היה לפרוס את כל 24 הטנקים בקו (לדעתי הם היו נפגעים ברובם בכל מקרה). גם על בסיס התכנית הזו על מגבלותיה, עדיף היה לו נתנו לפלוגות ולגדודים הוראות לא "לרוץ" למעוזים מול כוחות אויב עדיפים, אלא לנהל קרב מרחוק תוך בלימת המשך התקדמות האויב. אינני מאמין כי לו הופעלה חטיבת עתודה מלאה יחד עם הכוח המצוי בגזרה, הייתה הצליחה נשברת. התקפת נגד חטיבתית הייתה משמידה כוח צולח אחד, אבל אחר כך לא הייתה עוברת לכוח שני וחוזרת על המבצע וכו', וזאת בגלל המרחקים, הוצאת התחמושת והנפגעים. אי אפשר גם לקבוע כמה אבדות הייתה התקפה חטיבתית על אחד ממקומות הצליחה גורמת לאויב. נראה לי כי לו ננקטה דרך זו, היא הייתה גורמת יותר אבדות לאויב ופחות אבדות לנו, אך הייתה עולה לנו בוותור גדול יותר על שטח. זה היה חלק מן התכנית שלא בוצע. ביצועו היה לדעתי עדיף על פיצול כל ששת הגדודים ל"כיכוי שרפות". אם כי גם כך וגם כך לא הייתה נמנעת הצליחה כולה.

סיכום

תכנית קו המעוזים, והתכנית הצמודה לה, "שובר יונים" נוצרו כדי לתת מענה לשתי בעיות: האחת — לפתור את בעיית מלחמת ההתשה, והשנייה — לאפשר כניסה חלקה יחסית של יתר כוחות צה"ל לחימה מלאה, ובמקרה הגרוע ביותר, של מלחמה תוך אתראה קצרה, לאפשר קרב הגנה עם הכוחות הסדירים בכבד עד הגעת המילואים

יות בשטח ועל פי תמונת מצב כי "בוער" בכל מקום. במקום אחד נתקל גדוד צה"ל בחטיבת הנחתים המצרית וגרם לה אבדות כבדות. שאר הכוחות הוכנסו לקרב במסגרת גיודיות, או פלוגתיות אך לא חטיבתיות, ללא חרמ"ש מספיק ובמעט ללא סיוע ארטילרי. התוצאה הייתה כי מתוך 280 הטנקים שהיו לאוגדת סיני בצהרי ה-6 באוקטובר, נותרו לה למחרת 110. 153 נפגעו, חציים שקעו בכיחות או הושמרו. כל זה לא קרה בקרב אחד גדול בו השתתפו מאות טנקים, אלא בשרשרת של פעולות קטנות! מעט טנקים ללא חרמ"ש וללא ארטילריה מול הרבה חיילי אויב עם טילים R.P.G. ו"סאגר", סיוע טנקים מן הרמפות שבגדה המערבית, וסיוע הטנקים שצלחו בליל 6-7 באוקטובר.

האפשרות התיאורטית כי יש קו מעוזים, המעוזים עשו את שלהם, דיווחו, עצרו, עליהם ללכת, לא ננקטה, אלא מאוחר מדי כאשר כבר אי אפשר היה לפנות את המעוזים. ובכל זאת פונו בהצלחה מלאה, או חלקית שישה מעוזים.

תכנית וביצוע

הביקורת שמתח רא"ל בר-לב על תחילת מלחמת יום הכיפורים הייתה כי "צה"ל... אף לא פרס את הכוחות הסדירים הלא מבוטלים בקו החזית. השפעתה של ההפתעה על הצד המופתע היא בכך שהתכנית והפעולות מאולתרות... אפקט ההפתעה היה מלא והוא התבטא בכך שדרגים שונים לא קראו את הקרב וכתוצאה מכך הוכנו תכניות תלושות מן המציאות...¹³ לאור העובדות שהוצגו כאן, נראה כי שתי הגישות הקיצוניות "התכנית לא בוצעה", "הביצוע היה כושל" מחד גיסא, ו"התכנית גרועה" מאידך גיסא, הן חצאי אמת. מחלקות הטנקים שיועדו להיות במעוזים לא פרסו. אבל חלק ניכר ממחלקות אלה כן הגיע לקו המים, גם מי שהגיע לקו המים, מחלקות ופלוגות וגדודים, לא החזיק שם מעמד. הפלוגות והגדודים פרסו, בשינויים קלים, לפי התכנית ורק באיחור של שעתיים או שלוש, ולא זה קבע את אבדותיהם הכבדות אלא השלטה, טיפין טיפין, "לחבור למעוזים", ו"למנוע מן האויב כל הישג קרקעי". דווקא שתי נקודות התורפה של התכנית: הטלת שני שלישים מאוגדת סיני לקרב במסגרות של מחלקות, פלוגות וגדודים וביצוע החבירה, טיפין טיפין, כאורח שהתאים לתקופת ההתשה, ושהוכר עליידי המצרים היטב, בוצעו. אך עם זאת צודק רא"ל בר-לב באמרו כי "לא קראו

נכונה את הקרב", אבל כאשר לא קראו נכונה את הקרב, היה המעשה שנעשה פחות או יותר ביצוע התכנית שכבר לא התאימה לנסיבות.

ראינו כי מי שמנסה להגן על הכל (רא"ל בר-לב טוען כי מטרת צה"ל הייתה "למנוע מן האויב הישגים"¹⁴), מטיל על כוחות קטנים משימות כבדות מדי.

סדר הכוחות, מוגבל ככל שהיה, לא היה מאוזן. הוא לא כלל את המינימום הדרוש בארטילריה ובחרמ"ש, בידועה הברורה כי טנקים יצטרכו לפעול גם ביום וגם בלילה. האם הייתה הצליחה המצרית נהרפת על קו המים, לכל רוחב הגזרה, לו פעלו בדיוק לפי התכנית? התשובה על כך היא שלילית. לפי התכנית יכול היה צה"ל, לכל היותר, להנחית התקפת נגד אחת בעצמה חטיבתית מוגברת כיוון שהיו שלוש חטיבות טנקים, אחת פזורה פלוגות פלוגות מראש, (או לחלופין התפזרה פלוגות פלוגות עם התחלת הקרב) שנייה צריכה הייתה להיות בפיצול לשלושה גדודים. מה שאפשר היה לבצע לפי התכנית היה התקפת נגד של חטיבה מרוכזת ועוד גדוד ומספר פלוגות שפעלו באותה גזרה. יתכן שלו כך פעלנו, היינו בולמים את אחת מגורות הצליחה, אם כי במחיר כבד מאוד. אך לא את הצליחה בשאר הגזרות.

היו גם ליקויים בביצוע. היו פלוגות שלו פעלו אחרת, היו מסיימות את יממת הלחימה הראשונה עם פחות אבדות מאשר סיימוה בפועל. אך ספק אם הצליחה המצרית (עם דרך הפעולה שנקטה, ועם הכוחות שהיו בשטח בפועל, המחסור בארטילריה ובחרמ"ש, והמגבלות לפעולה של חיל האוויר) הייתה נשברת. לכך חסרו כוחות. ואם חשב מישוהו כי די ב-16 מעוזים ועוד אוגדת סיני הסדירה כדי לבלום את הצליחה, הרי שטעה.

אין להתעלם מן ההישגים שהושגו. בניגוד לתכנית שקבעה כי חיל הרגלים (מילואים) בקו המעוזים יוחלף בחי"ר מעולה סדיר, הרי שהכוח שפעל שם, חיל הרגלים, גדוד מילואים לא צעיר וחצי גדוד נח"ל, פעל ללא דופי. כרבע ממספר הלוחמים נהרגו בעוד הגותרים המשיכו ללחום. לא היה אף מקרה של התמוטטות. גם הטנקיסטים לחמו והסתערו מול עצמת אש עדיפה. שום יחידה לא נשברה. יחידה אחת, גדוד הטנקים הצפוני, חוסלה כמעט כולה, וגם ממנה נותרו כמה טנקים שהמשיכו ללחום במסגרת חטיבת גבי. כל המעוזים למעט "בודפסט" (ומעוז המזח ["מסרק"]) עד ל-13 באוקטובר) פונו או נכבשו. אבל המצרים לא

פרצו ללב סיני. המצרים ידעו מראש, כי הם יספגו אבדות. הם היו מוכנים לאבדות כבדות עוד יותר משפגו בפועל. המעוזים והטנקים של אוגדת סיני שיבשו את לוח הזמנים ואת ההישגים של המצרים.

ב-7 באוקטובר אחרי הצהריים היו בסיני שתי אוגדות מילואים טריות. הסכנה העיקרית חלפה. אוגדת סיני והמעוזים עמדו בה. מספר הקילומטרים, שכבשו המצרים היה קטן משחייבה התכנית הבסיסית שלהם לשלב זה. אחר כך באו ניסיונות להרחיב את המאחז המצרי. התקפת הנגד הישראלית ב-8 באוקטובר לא הצליחה. רק אחרי שישה ימים נוספים, ב-14 באוקטובר ניסו המצרים, בלחץ סורי, להמשיך ולבצע את שלב ג' של תכניתם הבסיסית ולפרוץ קדימה. אלא שהם "איחרו את הרכבת" וחלק מ"איחור" זה יש לזקוף לזכותם של לוחמי היממה הראשונה. לוחמי היממה הראשונה לחמו בחירוף נפש, שילמו בחיי אנשים רבים ובנשק רב, אך לחימתם שיבשה את לוח הזמנים של המצרים, ואפשרה את שבירת התקפת השריון המצרית ב-14 באוקטובר, את המעבר לצליחה בליל 15-16 בו, ואת סיום המלחמה כפי שהיה — בצליחה, ובקרבנות בגדה המערבית שבאו בעקבותיה.

הערות

1. רא"ל (מיל') חיים בר-לב, "המלחמה ומטרו" תיה על רקע מלחמות צה"ל", "מערכות" 266, אוקטובר-נובמבר 1978, עמ' 7; חנוך ברטוב, דדו, 48 שנה ועוד 20 יום, ספריית מעריב, ת"א 1978, כרך א' עמ' 198-201; אביעזר גולן, אלברט הוצאת האגודה להנצחת זכרו של האלוף אלברט מנדלר ז"ל, 1977, עמ' 176-177; אברהם אדן, על שתי גדות הסואץ, הוצאת עידנים, ירושלים, 1979, עמ' 49-55.
2. אדן, שם, עמ' 52.
3. Mohamed Heikal, *The Road to Ramadan*, Collins London, 1975 p. 211.
4. סא"ל אבי שי, "מצרים לקראת מלחמת יום הכיפורים, מטרת המלחמה ותכנית המתקפה", "מערכות" 250, יולי 1976, עמ' 15-40.
5. ברטוב, שם, כרך ב' עמ' 28-29.
6. גולן, שם, עמ' 205-206; ברטוב, שם, כרך ב' עמ' 42.
7. אדן, שם, עמ' 66, 72.
8. גולן, שם, עמ' 187.
9. ברטוב, שם, כרך א' עמ' 315; גולן, שם, עמ' 198.
10. גולן, שם, עמ' 202-203.
11. שם, עמ' 200.
12. אדן, שם, עמ' 54.
13. בר-לב, שם, עמ' 7.
14. שם.